

WYDAJNOŚĆ PRACY W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ W POLSCE I NIEMCZECH¹

Aldona Mrówczyńska-Kamińska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie Uniwersytetu Przyrodniczego
w Poznaniu

Kierownik: prof. dr hab. Walenty Poczta

Słowa kluczowe: zatrudnienie, produkcja globalna, wartość dodana brutto, wydajność pracy, gospodarka żywnościowa

Keys words: employment, global production, gross value added, efficiency of employment, agri-food industry

S y n o p s i s. Celem opracowania jest porównanie wydajności pracy w gospodarce żywnościowej w Polsce i Niemczech w 2010 roku. Wydajność pracy obliczono jako wartość produkcji globalnej i wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego. Z porównania wynika, że w Polsce wydajność ta była na znacznie niższym poziomie niż w gospodarce żywnościowej w Niemczech. Spowodowane to jest przede wszystkim zbyt dużymi zasobami pracy w polskim rolnictwie.

WSTĘP

W Polsce występuje problem bardzo niskiej wydajności pracy w rolnictwie i całym sektorze rolno-żywnościowym [Czekaj 2008, Poczta, Mrówczyńska-Kamińska 2008, Stępień, Poczta-Wajda, Czyżewski 2006] w ujęciu sektorowym oraz relatywnie słaby wzrost całkowitej produktywności zasobów w tym dziale w relacji do innych krajów, które wstąpiły do Unii Europejskiej (UE) po 2004 roku [Baer-Nawrocka, Kiryluk-Dryjska 2009]. Z tego względu, że efektywne wykorzystanie czynników produkcji jest kwestią przesądającą o konkurencyjności rolnictwa i całego sektora rolno-żywnościowego w skali krajowej, a także międzynarodowej, ważnym zagadnieniem wydaje się badanie wydajności pracy w całej gospodarce żywnościowej. Wielkość, jakość i struktura zasobów produkcyjnych oraz efektywność ich wykorzystania, obok systemu społeczno-ekonomicznego i polityki ekonomicznej, należą do najważniejszych czynników określających konkurencyjność danej gospodarki i jej sektorów [Misala, Ślusarczyk 1999]. Czynnikiem pracy jest jednym z istotniejszych czynników, którego wielkość i efektywność wykorzystania decyduje o poziomie wytworzonego produktu krajowego oraz dochodach gospodarstw domowych. Produktywność pracy jest na ogół najważniejszym miernikiem produktywności. Wynika to przede wszystkim z istoty gospodarowania i wzrostu gospodarczego, których sens spro-

¹ Artykuł powstał w ramach projektu badawczego N N112 168336 pt. *Znaczenie i ewolucja agrobiznesu jako subsystemu gospodarki narodowej w krajach Unii Europejskiej* finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

wadza się do wytwarzania na jednego pracującego coraz większej ilości dóbr i dochodu, a to z kolei jest możliwe tylko przy wzroście wydajności pracy [Poczta 1994, 2003].

Głównym celem artykułu jest porównanie wydajności pracy w gospodarce żywnościowej w Polsce i Niemczech, zmierzonej produkcją globalną i wartością dodaną brutto na zatrudnionego. W pierwszej części porównano wielkość i strukturę zatrudnienia, produkcji globalnej oraz wartości dodanej brutto w gospodarce żywnościowej. W następnej kolejności obliczono wydajność pracy w poszczególnych sferach sektora rolno-żywnościowego oraz porównano produktywność pracy w gospodarce żywnościowej na tle całej gospodarki narodowej. Zakres czasowy pracy obejmował rok 2010². Analiza dotyczyła trzech sfer agrobiznesu (gospodarki żywnościowej): przemysłów wytwarzających środki produkcji i usługi dla rolnictwa oraz przemysłu spożywczego (sfera I), rolnictwa (sfera II) i przemysłu spożywczego (sfera III)³.

Według Augustyna Wosia [1979, s. 231] w celu oceny stopnia rozwoju i nowoczesności gospodarki żywnościowej oraz zobrazowania jego znaczenia w gospodarce narodowej można posłużyć się zespołem pięciu wskaźników. Chodzi o wielkości obrazujące potencjał produkcyjny (zatrudnienie, wartość brutto środków trwałych i nakłady inwestycyjne) oraz wyniki produkcyjne (produkcja globalna) i dochodowe (wartość dodana brutto). Do analizy porównawczej wykorzystano zatrudnienie, wielkość produkcji globalnej i wartości dodanej brutto agrobiznesu. Wielkości te zostały obliczone za pomocą formuły zaproponowanej przez Wosia [1979, s. 232]:

$$X_A = x_r + x_p + \sum_{i=1}^n x_i b_{ir} + \sum_{i=1}^n x_i b_{ip}$$

gdzie:

X_A – produkcja globalna gospodarki żywnościowej,

x_r – produkcja globalna rolnictwa,

x_p – produkcja globalna przemysłu spożywczego,

x_i – produkcja globalna i -tych działów (gałęzi) związanych z rolnictwem i przemysłem spożywczym ($i = 1, 2, \dots, n, n \neq r, p$), biorących pośredni udział w wytwarzaniu żywności,

b_{ir} – współczynnik określający przepływ produktów i usług i -tego działu (gałęzi) do rolnictwa, wyrażony w procentach popytu pośredniego i -tego działu (gałęzi),

b_{ip} – współczynnik określający przepływ produktów i usług i -tego działu (gałęzi) do przemysłu spożywczego, wyrażony w procentach popytu pośredniego i -tego działu (gałęzi).

Formułę tę można traktować jako przykład obliczania produkcji globalnej. Do produkcji globalnej agrobiznesu zaliczamy całą (pełną) wartość produkcji globalnej rolnictwa (x_r) i przemysłu spożywczego (x_p). Są to ogniwa (gałęzie) bezpośrednio wytwarzające żyw-

² Najnowsze dostępne dane dotyczące *Rachunków podaży i wykorzystania wyrobów i usług* dla Polski i Niemiec wykorzystywane do obliczenia zatrudnienia, produkcji globalnej i wartości dodanej brutto pierwszej sfery agrobiznesu są za 2007 rok.

³ Podstawowa praca z zakresu teorii agrobiznesu, struktury wewnętrznej i powiązań z gospodarką narodową to dzieło Davisa J. H. i Goldberga R. A. [1957]. Według autorów książki, agrobiznes jako dział gospodarki narodowej składa się z trzech głównych agregatów (zespołów) ekonomicznych, wykorzystanych w niniejszej analizie. Pojęcie agrobiznesu w niniejszej pracy jest wymiennie stosowane z pojęciem gospodarki żywnościowej. Sektor ten to część systemu gospodarczego, która zajmuje się produkcją żywności i dostarczaniem surowców z gospodarstwa do konsumentów.

ność. Odpowiednie wartości możemy odczytać z roczników statystycznych. Do produkcji globalnej zaliczamy także część produkcji globalnej wytwarzanej w sektorach pośrednio uczestniczących w wytwarzaniu żywności. Jednak procedura ustalania tego „wkładu” jest bardziej skomplikowana, gdyż tylko cząstki ich produktów i usług przekładają się na wartość wytwarzanej żywności. Wielkości te są proporcjonalne do rozmiarów przepływów dóbr materialnych i usług *i*-tego działu do rolnictwa i przemysłu spożywczego z pozostałych działów gospodarki narodowej, obliczonych na podstawie tabel przepływów międzygałęziowych, czyli analizy nakładów i wyników (*input-output analysis*). Udział wpływów z poszczególnych gałęzi tworzących sferę pierwszą do rolnictwa i przemysłu spożywczego, w całości produkcji globalnej odpowiedniej gałęzi, posłużył do obliczenia zatrudnienia oraz wartości dodanej brutto w pierwszej sferze agrobiznesu.

W artykule zastosowano także metodę analogii i porównań, która pozwala na uzyskanie informacji prognostycznych przez przeniesienie prawidłowości z jednego zjawiska na drugie. Do porównania wybrano niemiecką gospodarkę żywnościową. Niemcy są najważniejszym partnerem handlowym Polski, co spowodowane jest bliskością geograficzną, potencjałem demograficznym i ekonomicznym oraz tradycjami powiązań gospodarczo-społeczno-politycznych [Cziomer 2001]. W Niemczech występują podobne warunki klimatyczno-glebowe jak w Polsce, podobna jest też struktura spożycia. Ze względu na dużo wyższy poziom rozwoju gospodarczego Niemiec⁴ porównanie stanu i wewnętrznej struktury gospodarki żywnościowej oraz poziomu wydajności pracy w Polsce i w Niemczech może stanowić przesłankę pozwalającą formułować wnioski odnośnie kierunku rozwoju tego sektora w Polsce. Pomimo że podobieństwo Polski i Niemiec jest dość ograniczone, bo warunki przyrodnicze i struktura spożycia nie wyczerpują uwarunkowań gospodarki żywnościowej, pomijają np. rynek pracy, demografię, warunki społeczne, to jednak uzasadnione wydaje się dokonywanie takich porównań.

ZATRUDNIENIE, PRODUKCJA GLOBALNA I WARTOŚĆ DODANA BRUTTO W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ W POLSCE I NIEMCZACH

W zakresie struktury wewnętrznej zatrudnienia, produkcji globalnej oraz wartości dodanej brutto w gospodarce żywnościowej sytuacja w Niemczech kształtowała się odmiennie aniżeli w Polsce (tab. 1.). W 2010 roku w gospodarce żywnościowej w Niemczech pracowało około 2,2 mln osób, natomiast w Polsce ponad 2,7 mln osób. W strukturze zatrudnienia w Polsce w dalszym ciągu największy udział miały osoby zatrudnione w rolnictwie (74,8% ogółu), natomiast w Niemczech wskaźnik ten wynosił 29,5%. W przemyśle spożywczym (III sferze agrobiznesu) w Polsce pracowało 436,5 tys. osób, a w Niemczech – ponad 852,0 tys. osób. W Niemczech osoby zatrudnione w przemyśle spożywczym dominowały w strukturze zatrudnienia agrobiznesu, zaś ich udział w Polsce wynosił 16%. Podobna sytuacja występowała w przypadku osób zatrudnionych w pierwszej sferze agrobiznesu. W Polsce udział tej sfery w ogólnym zatrudnieniu w gospodarce żywnościowej wynosił tylko 9,2%, natomiast w Niemczech przewyższył zatrudnionych w rolnictwie i wynosił 31,7%.

Wydajność pracy można mierzyć poprzez wielkość produkcji globalnej oraz poprzez kategorię dochodową, czyli wartość dodaną brutto, przypadającą na jednego zatrudnionego.

⁴ W 2010 roku produkt krajowy brutto (PKB) *per capita* w PPS (ang. *Purchasing Power Standards* – parytet siły nabywczej) w Niemczech był o 20% wyższy niż średnio w UE, natomiast w Polsce – o około 40% niższy.

W 2010 roku w niemieckiej gospodarce żywnościowej produkcja globalna wyniosła 278,1 mld euro, z kolei w Polsce była prawie czterokrotnie niższa – 75,5 mld euro. Jednak z punktu widzenia porównań międzynarodowych istotniejsza jest analiza struktury produkcji globalnej agrobiznesu. W Niemczech największy udział w strukturze produkcji globalnej wytworzonej w gospodarce żywnościowej miał przemysł spożywczy (58,0%). W Polsce udział ten był również najwyższy i wynosił 53,9%. W sferze rolnictwa występowały znaczne różnice, bowiem w Polsce udział tej sfery w produkcji globalnej całej gospodarki żywnościowej wyniósł 26,2%, natomiast w Niemczech 16,6% (pomimo prawie 2,5 raza wyższej produkcji globalnej w wartościach bezwzględnych: odpowiednio 19,8 mld i 46,0 mld euro). Wpływ na te wyniki miało przede wszystkim to, że w niemieckiej gospodarce żywnościowej ponad ¼ całej produkcji globalnej pochodziła z przemysłów wytwarzających środki produkcji i usługi produkcyjne, natomiast w Polsce w tym zakresie znaczenie pierwszej sfery było mniejsze.

Tabela 1. Wielkość i struktura zatrudnienia, produkcji globalnej i wartości dodanej brutto w gospodarce żywnościowej w Polsce i Niemczech w 2010 roku

Sfera agrobiznesu	Niemcy		Polska	
	wielkość	udział [%] zatrudnienie [tys. osób]	wielkość	udział [%]
I sfera ^{a)}	695,0	31,7	250,0	9,2
II sfera	648,0	29,5	2 039,6	74,8
III sfera	852,0	38,8	436,5	16,0
Razem	2 195,0	100,0	2 726,1	100,0
wartość produkcji globalnej [mln euro]				
I sfera ^{a)}	70 223,0	25,2	15 070,1	20,0
II sfera	46 069,9	16,6	19 768,5	26,2
III sfera	161 835,1	58,2	40 664,0	53,9
Razem	278 128,0	100,0	75 502,6	100,0
wartość dodana brutto [mln euro]				
I sfera ^{a)}	22 762,1	28,7	4 121,6	16,0
II sfera	18 670,0	23,6	11 741,8	45,7
III sfera	37 770,0	47,7	9 840,0	38,3
Razem	79 202,1	100,0	25 703,4	100,0

^{a)} dane w pierwszej sferze agrobiznesu dotyczą 2007 roku.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z *Rachunków podaży i wykorzystania wyrobów i usług* w 2007 roku dla Polski i Niemiec oraz danych z zakładki *Rachunki narodowe* [www.epp.eurostat.ec.europa.eu].

Wartość dodana brutto w 2010 roku w gospodarce żywnościowej w Niemczech wyniosła 79,2 mld euro, natomiast w Polsce 25,7 mld euro. W Niemczech prawie połowa całej wartości dodanej pochodziła z przemysłu spożywczego (47,7% w 2010 roku), w Polsce udział ten był niższy o 9,4 p.p. (w 2010 roku wynosił 38,3%). W Polsce w strukturze wartości dodanej brutto w gospodarce żywnościowej dominowało rolnictwo, gdzie w 2010 roku wytworzono 45,7% wartości dodanej całej gospodarki żywnościowej. W Niemczech rolnictwo ma w tym zakresie niewielki udział (23,6%). Podobne różnice występują także w przypadku znaczenia sfery pierwszej w wartości dodanej brutto całego sektora. W Polsce udział ten wynosił 16,0% (4,1 mld euro), natomiast w Niemczech aż 28,7% (22,8 mld euro).

**PRODUKTYWNOŚĆ PRACY W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ
ZMIERZONA PRODUKCJĄ GLOBALNĄ I WARTOŚCIĄ DODANĄ BRUTTO**

W tabeli 2. przedstawiono dane dotyczące wydajności pracy w gospodarce żywnościowej w Niemczech i w Polsce. Produktivność pracy zmierzona na podstawie produkcji globalnej w niemieckiej gospodarce żywnościowej w 2010 roku wyniosła 126,7 tys. euro na osobę i była prawie pięć razy wyższa niż w Polsce (27,7 tys. euro na osobę). Największe różnice pomiędzy wydajnością pracy w Polsce i Niemczech występują jednak w rolnictwie. W 2010 roku wydajność pracy w polskim rolnictwie była 7,3 raza mniejsza niż w Niemczech. W Polsce w 2010 roku jeden zatrudniony w rolnictwie wytworzył 9,7 tys. euro produkcji globalnej, natomiast w Niemczech 71,1 tys. euro. W pierwszej i trzeciej sferze agrobiznesu różnice te były znacznie mniejsze (w przemyśle spożywczym wydajność w Polsce była 2 razy mniejsza niż w Niemczech, natomiast w pierwszej sferze 1,7 razy mniejsza).

Kolejnym ważnym elementem analiz makroekonomicznych jest badanie społecznej wydajności pracy, tj. relacji pomiędzy wynikami produkcji a zasobami pracy. Ze względu na to, że wartość dodana brutto jest kategorią dochodową, szczególnego znaczenia nabiera jej wielkość w przeliczeniu na jednego zatrudnionego. Podobnie jak w przypadku wydajności pracy określonej produkcją globalną, również przy pomiarze przez dochód występują istotne różnice pomiędzy polskim a niemieckim sektorem rolno-żywnościowym. W Niemczech jeden zatrudniony w gospodarce żywnościowej wytworzył w 2010 roku 36,1 tys. euro wartości dodanej brutto, w Polsce zaś prawie cztery razy mniej – 9,4 tys. euro. Podobnie jak poprzednio, największe różnice pomiędzy Polską a Niemcami występują w przypadku rolnictwa. W Polsce wydajność jednego zatrudnionego w drugiej sferze agrobiznesu jest pięć razy mniejsza niż w Niemczech (odpowiednio 5,8 i 28,8 tys. euro). Z kolei w polskim przemyśle spożywczym i pierwszej sferze agrobiznesu jeden zatrudniony wytwarza o połowę mniejszą wartość dodaną brutto niż w Niemczech. Różnice te są wynikiem znacznie wyższych wartości produkcji globalnej i wartości dodanej brutto w Niemczech oraz mniejszej liczby zatrudnionych w niemieckim rolnictwie. Liczba zatrudnionych i techniczne uzbrojenie zasobów pracy w bardzo istotny sposób wpływa na poziom wydajności pracy. Szczególnie uwidacznia się to w polskim rolnictwie, gdzie poziom zatrudnienia jest bardzo wysoki i w znacznej mierze sprawia, że siłą rzeczy średnio techniczne uzbrojenie pracy nie może być wysokie⁵.

Tabela 2. Wydajność pracy zmierzona produkcją globalną i wartością dodaną brutto w gospodarce żywnościowej w Polsce i Niemczech w 2010 roku (w tys. euro)

Sfera agrobiznesu	Niemcy		Polska	
	produkcja globalna na jednego zatrudnionego	wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego	produkcja globalna na jednego zatrudnionego	wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego
I sfera ^{a)}	101,0	32,8	60,3	16,5
II sfera	71,1	28,8	9,7	5,8
III sfera	189,9	44,3	93,2	22,5
Razem	126,7	36,1	27,7	9,4

^{a)} dane dotyczące wydajności pracy w pierwszej sferze agrobiznesu dotyczą 2007 roku.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z tabeli 1.

⁵ W 2010 roku techniczne uzbrojenie pracy w polskim rolnictwie wyniosło około 62,0 tys. zł, było prawie dwa i pół raza niższe od średniego technicznego uzbrojenia pracy w gospodarce narodowej (152,0 tys. zł) [*Rocznik...* 2011].

W Polsce konieczny jest wzrost wydajności pracy, głównie w drugiej sferze agrobiznesu. Będzie on możliwy tylko w warunkach zmniejszenia zatrudnienia. Przyrost wolumenu produkcji rolniczej we wzroście wydajności pracy będzie miał znaczenie drugorzędne. Wysoki poziom zatrudnienia w polskim rolnictwie ma charakter strukturalny wynikający z kształtujących się przez długi okres procesów gospodarczych, społecznych i demograficznych. Zmniejszenie zatrudnienia jest sprawą bardzo pilną, ale możliwą do rozwiązania w dłuższym okresie. Analiza dotycząca zasobów pracy i ich produktywności w 2010 roku w stosunku do 2002 roku (na podstawie przeprowadzonych w tym okresie powszechnych spisów rolnych) wskazuje na brak istotnych zmian w tym zakresie. Liczba pracujących w rolnictwie w 2010 roku wzrosła w stosunku do 2002 roku⁶. Zmiana metody ustalania liczby pracujących w rolnictwie indywidualnym od 2010 roku powoduje, że – po kilku latach spadków – nieco wzrósł udział pracujących w polskim rolnictwie w ogóle zatrudnionych. Jednak uwzględniając zmiany metodyczne, możemy mówić bardziej o stabilizacji liczby pracujących w rolnictwie. Wyniki te wskazują, że na istotne zmiany w zakresie liczby pracujących polskie rolnictwo musi jeszcze poczekać i w dalszym ciągu jest skazane na niską wydajność pracy [Poczta 2012]. Koniecznym rozwiązaniem jest uzyskiwanie przez ludność rolniczą także dochodów spoza rolnictwa. Kwestia ta powinna być pierwszoplanowa zarówno dla ludności rolniczej w Polsce, jak i dla całej polskiej gospodarki [Poczta, Wysocki 1999].

WYDAJNOŚĆ PRACY W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ NA TLE GOSPODARKI NARODOWEJ

W programach rozwoju rolnictwa i całego sektora rolno-żywnościowego podkreśla się, że polskie rolnictwo i gospodarka żywnościowa powinna osiągnąć – i to w krótkim czasie – możliwie wysoką zdolność konkurencyjną w stosunkach z partnerami zagranicznymi. Jednak warunkiem skutecznej konkurencyjności zewnętrznej jest konkurencyjność wewnętrzna [Woś 2000]⁷. Tymczasem polskie rolnictwo, a przez to cała gospodarka żywnościowa należą do tych sektorów gospodarki, które mają trudności w uzyskiwaniu porównywalnej wydajności pracy. W tabeli 3. zamieszczono informacje o udziale gospodarki żywnościowej w wartości dodanej brutto i w zatrudnieniu oraz relacje produktywności pracy w gospodarce żywnościowej do produktywności pracy w gospodarce narodowej ogółem. Wysokie zatrudnienie w sektorze rolno-żywnościowym, spowodowane wysokim zatrudnieniem w rolnictwie, jest główną przyczyną niskiej wydajności pracy w agrobiznesie w porównaniu z działami pozarolniczymi. W Polsce w 2010 roku udział zatrudnionych w całej gospodarce żywnościowej w stosunku do gospodarki narodowej był wysoki i wynosił 17,2% (w tym

⁶ Najprawdopodobniej na skutek zmian w metodzie ustalania liczby pracujących w rolnictwie indywidualnym. W latach 2002-2009 do osób pracujących w rolnictwie indywidualnym nie zaliczono w gospodarstwach powyżej 1 ha osób pracujących wyłącznie na własne potrzeby, a w gospodarstwach do 1 ha UR produkujących wyłącznie lub głównie na własne potrzeby. Natomiast w 2010 roku ujęto wszystkich pracujących w tych gospodarstwach bez względu na ich obszar [Poczta 2012].

⁷ Według Wosia [2000, s. 156] konkurencyjność wewnętrzną sektora rolno-żywnościowego zdefiniować można jako jego pozycję ekonomiczną w stosunku do innych gałęzi gospodarki narodowej, czyli jako międzygałęziowe przepływy wartości dodanej oraz ich saldo. Jest to jednocześnie miara zdolności rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej do samofinansowania swojego rozwoju.

udział rolnictwa wynosił 12,6%)⁸, podczas gdy w Niemczech udział ten był trzykrotnie niższy i wynosił 5,4% (samo rolnictwo 1,6%). Podobna sytuacja występuje w przypadku udziału gospodarki żywnościowej w wartości dodanej brutto gospodarki narodowej. W Niemczech w 2010 roku udział ten wynosił 3,7%, a w Polsce był 2,3 raza wyższy – 8,5%. Wyniki te decydują o tym, że wydajność pracy w polskiej gospodarce żywnościowej jest o 52,3% niższa niż średnia w całej gospodarce narodowej, natomiast w Niemczech o 34,0%. W Polsce o niskiej porównywalnej do gospodarki narodowej wydajności decyduje przede wszystkim rolnictwo. Jeden zatrudniony w polskim rolnictwie wytwarza około 1/3 tego (prawie 70% mniej), co jeden zatrudniony w całej gospodarce narodowej. Z kolei w Niemczech relacja ta jest korzystniejsza, ponieważ wydajność pracy w rolnictwie jest o 47,3% niższa niż w działach pozarolniczych. W Polsce w dwóch pozostałych sferach agrobiznesu występowały względnie dobre relacje wydajności pracy na tle gospodarki narodowej. W pierwszej sferze efektywność pracy była o 16,3% niższa niż średnio w całej gospodarce narodowej, a w przemyśle rolno-spożywczym jeden zatrudniony w 2010 roku wytworzył o 14,2% więcej niż jeden zatrudniony w całej gospodarce narodowej. O wynikach tych decyduje jednak w dalszym ciągu zbyt duże zatrudnienie w rolnictwie i dlatego w działach pozarolniczych jest stosunkowo łatwiej uzyskać wysoką (na tle całej gospodarki narodowej) wydajność pracy. Z kolei w Niemczech zarówno w pierwszej, jak i trzeciej sferze agrobiznesu wydajność pracy była niższa niż średnio w całej gospodarce narodowej (odpowiednio o 40 i 19%).

Tabela 3. Produktywność pracy w gospodarce żywnościowej na tle gospodarki narodowej w 2010 roku

Kraj	Udział gospodarki żywnościowej w [%]		Relacja produktywności pracy w gospodarce żywnościowej do produktywności pracy w gospodarce narodowej ogółem ^{a)} [%]			
	wartości dodanej brutto	zatrudnieniu	ogółem	I sfera	II sfera	III sfera
Polska	8,5	17,2	47,7	83,7	29,4	114,2
Niemcy	3,7	5,4	66,0	60,0	52,7	81,0

^{a)} produktywność pracy w gospodarce narodowej = 100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z tabeli 1. oraz danych z zakładki *Rachunki narodowe* www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W Polsce wydajność pracy w gospodarce żywnościowej jest na znacznie niższym poziomie niż w Niemczech, głównie za sprawą bardzo niskiej wydajności pracy w rolnictwie. Wydajność w polskim rolnictwie nie może być wysoka, ponieważ w dalszym ciągu pracuje w nim za dużo osób. W Polsce struktura zatrudnionych w gospodarce żywnościowej jest nienowoczesna i nie jest na miarę ogólnego poziomu rozwoju gospodarczego oraz nie odpowiada wymogom nowoczesności. Znaczny udział rolnictwa w strukturze wewnętrznej produkcji globalnej, wartości dodanej brutto i w zatrudnieniu gospodarki żywnościowej w Polsce powoduje wiele reperkusji ekonomicznych i społecznych. Z uwagi na relatywnie duży udział w gospodarce żywnościowej nisko wydajnej pracy żywej, poziom społecznych

⁸ W krajach rozwiniętych struktura taka występowała na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego wieku. Zatrudnienie uległo w tych krajach wyraźnemu zmniejszeniu m.in. na skutek szybkich procesów koncentracji własności i produkcji, odpływu ludności do zajęć pozarolniczych i zastosowania w rolnictwie nowoczesnych środków produkcji [Gorzela 1989, s. 787]. Polskie rolnictwo czeka jeszcze wszystkie te procesy.

kosztów produkcji żywności musi być wysoki. Problem ten jest jednym z najtrudniejszych zagadnień dotyczących polskiego rolnictwa i całej gospodarki żywnościowej. Sytuacja, w której w gospodarce narodowej co piąty zatrudniony związany jest (bezpośrednio bądź pośrednio) z produkcją żywności, oznacza, że 1/5 ogólnego potencjału pracy żywej przeznacza się na zaspokojenie najbardziej podstawowej potrzeby społeczeństwa. Kwestia zbyt dużego zatrudnienia w polskim rolnictwie wpływa także na niską wydajność pracy gospodarki żywnościowej na tle produktywności w całej gospodarce narodowej. Wprawdzie w polskim przemyśle spożywczym wydajność pracy przekracza średnie wyniki odnoszące się do całej gospodarki narodowej, ale tylko dlatego że zbyt wysokie zatrudnienie w rolnictwie powoduje stosunkowo łatwiejsze uzyskanie wysokiej na tle gospodarki narodowej wydajności pracy. Dlatego niezbędnym warunkiem wyższego wzrostu gospodarczego w Polsce jest przesunięcie zasobów (w tym głównie pracy) z rolnictwa do działów o wyższej wydajności pracy.

LITERATURA

- Baer-Nawrocka A., Kiryluk-Dryjska E. 2009: *The influence of the integration with the European Union on Central and Eastern European Countries' agricultural productivity*, [w] *Global challenges and politics of the European Union - Consequences for the New Member States* (red.) M. Piotrowska, L. Kurowski, "Research Papers of Wrocław University of Economics", No. 59, s. 13-21.
- Czekaj T. 2008: *Dochodowość materialnych czynników produkcji w gospodarstwach osób fizycznych w 2006 roku*, [w] *Efektywność funkcjonowania, aktywność inwestycyjna i zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych*, (red.) W. Józwiak, IERiGŻ-PIB, s.10-26.
- Cziomer E 2001: *Stanowisko Niemiec wobec integracji Polski z Unią Europejską na tle współpracy polsko-niemieckiej w latach dziewięćdziesiątych*, [w] *Rola Niemiec w procesie integracji Polski z Europą*, (red.) J. Holzer, J. Fiszer. ISP, PAN, Warszawa.
- Davis J.H, Goldberg R.A 1967: *A Concept of agribusiness*, Boston 1957. Tłumaczenie polskie: *Koncepcja agrobiznesu*, IER, Warszawa.
- Gorzela E. 1989: *Wewnętrzne bariery rozwoju gospodarki żywnościowej w Polsce*. „*Ekonomista*”, nr 5-6, s. 787.
- Misala J., Ślusarczyk B. 1999: *Ocena międzynarodowej konkurencyjności czynnikowej Polski w okresie transformacji w świetle wyników badań empirycznych*, [w] *Handel zagraniczny – metody, problemy, tendencje*, (red.) K. Budzowski, S. Wydmus. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Kraków, s. 323.
- Poczta W. 1994: *Rolnictwo polskie a rolnictwo EWG (studium komparatywne)*, „*Rocz. AR Pozn. Rozpr. Nauk.*”, 247, s. 108-136.
- Poczta W. 2003: *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*, Wyd. AR, Poznań, s. 51-64.
- Poczta W. 2012: *Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych*, [w] *Polska Wieś 2012. Raport o stanie wsi*, (red.) J. Wilkin, I. Nurzyńska, FDPA, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 65-98.
- Poczta W., Mrówczyńska-Kamińska A. 2008: *Regionalne zróżnicowanie wykorzystania kapitału ludzkiego w polskim rolnictwie*, [w] *Rozwój zasobów kapitału ludzkiego obszarów wiejskich*, WNEiZ, Studia i Prace WNEiZ, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 309-317.
- Poczta W., Wysocki F. 1999: *Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską*. Studia Regionalne 24, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Poznań, s. 58.
- Rachunki podaży i wykorzystania wyrobów i usług dla Polski i Niemiec – dane z zakładki „Rachunki narodowe”*, www.epp.eurostat.ec.europa.eu
- Rocznik statystyczny RP 2011*, GUS, Warszawa 2011.
- Stępień S., Poczta-Wajda A., Czyżewski A. 2006: *Wydajność pracy w rolnictwie w Polsce i w krajach UE. Studium porównawcze*, „*Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu pt. Praca w perspektywie ekonomicznej*”, Wyd. AE, Poznań, s. 111-124.
- Woś A. 1979: *Związki rolnictwa z gospodarką narodową*, PWRiL, Warszawa.
- Woś A. 2000: *Rolnictwo w obliczu narastającego kryzysu*, IERiGŻ, Stud. Monog., Warszawa.

Aldona Mrówczyńska-Kamińska

LABOUR PRODUCTIVITY IN FOOD ECONOMY IN POLAND AND GERMANY

Summary

The aim of the article was a comparative analysis of labour productivity in the agri-food economy in Poland and Germany in 2010. Labour productivity was calculated by referring to the value of output and gross value added per one employee. The comparison shows that productivity in Poland is much lower than in the agri-food industry in Germany. The reason for this is primarily a structural defect associated with very large reserves of labour in Polish agriculture.

Adres do korespondencji
dr Aldona Mrówczyńska-Kamińska
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań
e-mail: mrowczynska-kaminska@up.poznan.pl